

<http://dx.doi.org/10.15589/jnn20140215>

УДК 338.4:664.6

Б 78

INVESTMENT AND INNOVATIVE DEVELOPMENT OF BREAD BAKING INDUSTRY IN UKRAINE

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Olena V. Bokiі

mkt_inprod_naan@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9916-1856

О. В. Бокіі,

наук. співроб.

Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv

Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ

Abstract. In the article the innovative development trends, the introduction of innovation in Ukraine and investment volume in the bread baking branch have been considered. The aim of the study is to curb the directions of foreign investors' participation at the bread market on the basis of its real state. The volumes of invitations in the bread baking industry and its main branches are defined. More attention is paid to the polluted regions and districts. Also, the potential of investment augmentation is defined in this industry for our country. The risks and problems of the innovative activity are considered at the bread market. The results of the study can be used at the top (Ukraine), middle (industry) and low (factory) levels. The basic trends in the innovative development of the bread baking industry can raise them.

Keywords: bread baking industry, investments, innovative development, market, profitability, innovative activity.

Анотація. Досліджено стан, тенденції та пріоритети інвестиційно-інноваційного розвитку хлібопекарської галузі України, чинники впливу на ринок хліба. Визначено напрями та обсяги впровадження інвестицій у хлібопекарську галузь. Розглянуто ризики, що супроводжують інвестиційну діяльність на ринку хлібобулочних виробів. Запропоновано заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості ринку хлібобулочних виробів.

Ключові слова: хлібопекарська галузь, інвестиції, інноваційний розвиток, ринок, прибутковість, інвестиційна привабливість.

Аннотация. Исследованы состояние, тенденции и приоритеты инвестиционно-инновационного развития хлебопекарной отрасли Украины, факторы влияния на рынок хлеба. Определены направления и объемы внедрения инвестиций в хлебопекарную отрасль. Рассмотрены риски, сопровождающие инвестиционную деятельность на рынке хлебобулочных изделий. Предложены мероприятия по повышению инвестиционной привлекательности рынка хлебобулочных изделий.

Ключевые слова: хлебопекарная отрасль, инвестиции, инновационное развитие, рынок, прибыльность, инвестиционная привлекательность.

REFERENCES

- [1] Haluzeva prohrama pidvyshchennia enerhoefektyvnosti na 2010–2014 roky ta Prohrama zmeshennia spozhyvannia enerhoesursiv biudzhethnymy ustanovamy ta orhanizatsiiamy APK shlyakhom ikh ratsionalnoho vykorystannia na period 2010–2014 rokiv: Zatverdzheno Nakazom Ministerstva ahrarnoyi polityky vid 25.06.2010 № 357. (Industry program of energy efficiency increase over the period of 2010–2014 and the Program of energy resources consumption decrease by the budget organizations and the argo industrial complexes by means of their rational usage over the period of 2010–2014: approved by the Order of the Ministry of the Agrarian Policy No. 357 dated June 25, 2010]. Available at: <http://www.uapravo.net/akty/administraciya-osnovni/akt8tzmw7i.htm>.
- [2] Haman M.V. Derzhavne rehuliuвання innovatsiinoho rozvytku Ukrainy [State control of the innovative development of Ukraine]. Kyiv, NAPA Publ., 2005. 388 p.
- [3] Hrodskiy S. Innovatsiynyi rozvytok svitovoi ekonomiky i Ukraina: postkryzovi realii [Innovative development of the world economy and Ukraine: postcrisis realias]. Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu Seriya «Ekonomika i menedzhment» [Bulletin of Sumy National Agrarian University. «Economy and Management» ser.], 2012, issue 8 (53), pp. 176–179.

- [4] Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy (Official web-site of the State Statistics Service of Ukraine). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- [5] Pro skhvalennia stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 806-r vid 17.10.2013 r. (On the approval of the development strategies of the economy agrarian sector over the period up to 2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 806-r dated October 17, 2013). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
- [6] Skopenko N.S. Innovatsiynyi rozvytok khlibopekarskoi haluzi Ukrainy: osnovni napryamy, problemy, ryzyky (Innovative development of the bread baking industry in Ukraine: main trends, problems, risks). Available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18779/1/15-66-71.pdf>.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Хлібопекарська галузь відіграє важливе місце в економіці України, забезпечуючи населення країни найбільш важливим продуктом харчування повсякденного попиту – хлібом. Водночас із часів незалежності України відбувається стійке зниження обсягів промислового виробництва. Наразі зношеність основних фондів на більшості підприємств становить 60...80 %, що призводить до збільшення витрат на енергоносії та втрат сировини, погіршення якості продукції. Одним з найбільш дієвих важелів впливу на ефективність функціонування ринку є вдосконалення інвестиційно-інноваційного розвитку хлібопекарської галузі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем інвестиційних та інноваційних процесів в економіці та харчовій промисловості присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: М. Гамана [2], М.С. Гродського [3], В. Скопенко [6] та ін. Однак питання інвестиційно-інноваційного розвитку хлібопекарської галузі потребує поглибленого дослідження.

МЕТОЮ СТАТТІ є визначення пріоритетних напрямів інвестиційно-інноваційного розвитку хлібопекарської галузі України на підставі аналізу її існуючого стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Хлібопекарська галузь є найбільш соціально значимою ланкою народного господарства, основним завданням якої є безперервне забезпечення населення України хлібобулочними виробами. За часів незалежності України відбувається зниження обсягів промислового виробництва (табл. 1) [4], що зумовлено зменшенням кількості населення, зміною структури харчування, збільшенням обсягів виробництва продукції поза статистичною звітністю.

Наразі забезпеченість населення хлібом та хлібними продуктами (борошном, крупами, хлібобулочними та борошняними виробами в перерахунку на борошно) перевищує нормативну (101 кг) та становить 109 кг на 1 особу.

Недостатність фінансових ресурсів у підприємств призвела до неможливості оновлення основних фондів та впровадження нових технологій, до збільшення питомих витрат на виробництво продукції. Починаючи з 2007 року, діяльність підприємств хлібопекарської галузі була збитковою (табл. 2).

Таблиця 1. Динаміка промислового виробництва хлібобулочних виробів в Україні

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Виробництво, тис. т	2264	2160	2034	1978	1828	1807	1694	1679
(% до попереднього року)	98,1	95,4	94,2	97,2	92,4	98,9	93,7	99,1

Таблиця 2. Динаміка чистого прибутку та рентабельності підприємств хлібопекарської галузі України*

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	9 міс. 2013 р.**
Чистий прибуток (збиток), млн грн	59,0	32,8	-10,3	-197,9	-86,4	-20,3	-257,1	-320,5	-155,2
Рентабельність (збитковість), %	1,1	0,6	-0,2	-2,2	-0,9	-0,2	-1,9	-2,5	-2,7

*Складено за [4].

** Результат діяльності великих та середніх підприємств.

Фінансові результати діяльності хлібопекарських підприємств свідчать про подальше погіршення їх стану. Ключовим важелем впливу на механізм діяльності галузі виступає її інвестиційно-інноваційний розвиток.

На підставі аналізу інноваційного розвитку країн світу можна визначити наступні тенденції:

– основним розробником інноваційної продукції стають малі науково-технічні фірми (нещодавно основними центрами створення науково-технічних

розробок були відділи в структурі великих корпорацій);

- виникнення широкої мережі технопарків;
- посилення ролі держави у цьому процесі [3].

Інноваційні процеси є стратегічним напрямом, що здатний забезпечити продовольчу безпеку України, збільшити її економічний потенціал, підвищити конкурентоспроможність продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, поліпшити якість і підвищити рівень життя населення [6]. Вітчизняний та зарубіжний досвід доводять, що в галузі з виробництва хлібобулочних виробів інноваційний розвиток є одним з ключових для досягнення конкурентоспроможності. На думку М. Гамана, особливості соціально-економічного розвитку в Україні вимагають підвищення державної підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності [2].

Напрями розвитку хлібопекарської галузі визначено Державними програмами, в тому числі Стратегією розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року [5]. Цією стратегією визначено, що інвестиційно-інноваційний розвиток підприємств України повинен базуватися на наступному:

- 1) активній участі держави для підтримки сталості інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств;
- 2) визначенні пріоритетних галузей для зовнішнього і внутрішнього інвестування;
- 3) обранні ефективної довготривалої стратегії економічного зростання підприємства;
- 4) ефективному моніторингу ринку, вивченні конкурентного середовища, ресурсозабезпеченості підприємства.

Про недостатню інноваційну активність свідчить зменшення кількості підприємств, що в 2012 році впроваджували інновації (табл. 3).

Таблиця 3. Підприємства, що впроваджували інновації в 2012 році, од.*

Показники	Виробництво харчових продуктів, всього	В тому числі галузь		
		борошномельно-круп'яна	хлібопекарська	макаронна
Всього великих і середніх підприємств	–	376	570	104
З них впроваджували інновації	219	13	40	4
% від кількості великих і середніх підприємств	–	3,5	7,0	3,8
% інновацій у харчовій промисловості	100,0	5,9	18,0	2,0
З інновацій, що впроваджено:				
інноваційна продукція	108	4	21	1
інноваційні процеси	450	6	19	–
організаційні інновації	110	1	2	1
маркетингові інновації	147	2	3	0

*Складено за [4].

У галузях, що займаються переробкою зерна та борошна, найбільш активними були хлібопекарські підприємства, які впроваджували інноваційну продукцію та процеси вдвічі більше порівняно з борошномельно-круп'яною та макаронною галузями. В основному було впроваджено інноваційну продукцію (52 % загальної кількості) та процеси (48 %). Організаційним та маркетинговим інноваціям приділялося значно менше уваги, ніж потрібно.

За даними Державної служби статистики, підприємствами хлібопекарської галузі у 2012 році було освоєно 402,3 млн грн, що становить 0,1 % загального обсягу капітальних інвестицій, 3 % капіталовкладень у виробництво харчових продуктів та напоїв [4]. Але в цілому інвестиційний клімат погіршився, про що свідчить зменшення на 14 % обсягів капіталовкладень порівняно з 2011 роком (табл. 4). Причиною зниження капіталовкладень у 2012 році була відсутність обігових коштів і можливості фінансування підприємств, а також несприятливі умови банківського кредитування.

Незначні обсяги освоєння капітальних інвестицій хлібопекарськими підприємствами пов'язані з їх

збитковою роботою та відсутністю можливості оновлювати основні фонди.

У січні–грудні 2013 року за видом діяльності 10.7 (включає виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів) було освоєно 701,6 млн грн капітальних інвестицій, що становить 96,7 % показників минулого року та 0,3 % загального обсягу капітальних інвестицій в Україні.

Поряд із цим недостатнім був обсяг іноземних інвестицій в акціонерний капітал підприємств за видом діяльності «Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів». Станом на 1 жовтня 2013 року він складав 7,9 % обсягу інвестицій у виробництво харчових продуктів (табл. 5).

Найбільше було освоєно інвестицій у Закарпатській області (28 % підсумку), м. Києві (19%), Львівській (14 %) і Харківській (12 %) областях. Загалом у цих чотирьох областях було освоєно майже 59 % інвестицій. Крім того, у 2013 році введено в експлуатацію п'ять об'єктів хлібопекарської галузі, загальний обсяг фінансування яких склав 1210,8 млн грн, та створено 665 робочих місць.

Таблиця 4. Освоєння капітальних інвестицій у 2012 році*

Вид діяльності	Освоєно (використано) капітальних інвестицій		
	тис. грн	% до відповідного періоду попереднього року	% до загального обсягу капітальних інвестицій
Виробництво харчових продуктів, напоїв	13225730	99,6	4,50
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів	402334	86,0	0,10
Виробництво сухарів, печива, пирогів і тістечок тривалого зберігання	308917	148,0	0,10
Виробництво макаронних виробів	115975	146,0	0,04
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів	407726	112,0	0,10

*Складено за [4].

Таблиця 5. Іноземні інвестиції в хлібопекарську галузь*

Вид діяльності	Код за КВЕД 2010	Іноземні інвестиції (акціонерний капітал)			
		на 01.01.2013 р.		на 01.10.2013 р.	
		тис. дол. США	% до харчових продуктів	тис. дол. США	% до харчових продуктів
Виробництво харчових продуктів	10	1423727,7	100,0	1586003,8	100,0
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	10.7	123756,5	8,7	125869,4	7,9

*Складено за [4].

Участь вітчизняних та іноземних інвесторів на ринку розвивається за напрямками:

- 1) створення підприємств з іноземним капіталом;
- 2) надання кредитної лінії (овердрафту) для закупівлі обладнання відомих виробників та сировини;
- 3) надання технологій і торгових марок, залучення фахівців з провідних іноземних підприємств, що контролюють технологічний процес виробництва та якість продукції;
- 4) надання кредитів для закупівлі сировини та інгредієнтів, навчання фахівцями робітників підприємств.

Наочним прикладом реалізації ефективної інвестиційно-інноваційної політики на ринку хлібобулочних виробів було створення в 2012 році спільного українсько-словенського підприємства «Київський обласний хлібопекарський комплекс» (ТМ «Кулиничі»), продукція якого більш прибуткова завдяки зниженню енерговитрат на одиницю продукції майже втричі, зменшенню умовно-постійних витрат на одиницю продукції та інших складових собівартості, оновленому асортименту продукції. Продукція кінцевого виробника дешевше на 4...6 %, ніж у конкурентів.

Відомою також є торгова марка «Булкін» (Франція), яку впроваджено на базі ПАТ «Одеський коровай» у 2003 році. Створенню інноваційної продукції сприяють іноземні виробники, що реалізують домішувачі до тіста, суміші для випікання хліба, інші інгредієнти, такі, як «Лесафр» (Франція),

«Лейпурін» (Фінляндія) та ін. Шляхи просування продукції (сировини, інгредієнтів, обладнання) відомих фірм: виставки, ярмарки, конкурси пекарської майстерності. Зокрема, змагання кращих пекарів за кубок Лесафр (Франція) проводяться не перший рік в Україні і мають велику популярність. Потенційні інвестори запрошують фахівців підприємств – технологів, керівників – на провідні підприємства Європи для обміну досвідом. За оцінками експертів підприємств, що впроваджують нові рецептури з використанням інгредієнтів зарубіжних виробників, означена продукція є більш конкурентоспроможною і користується попитом у населення. Також активно працюють на ринку України виробники європейського обладнання.

В умовах, що склалися, загальний рівень вітчизняного обладнання значно нижчий, ніж у зарубіжних аналогів. В Україні навіть за наявності великих вітчизняних і російських постачальників великі виробники хліба надають перевагу відомим європейським компаніям.

Планом заходів Галузевої програми підвищення енергоефективності в агропромисловому комплексі на 2010–2014 роки [1] на хлібопекарських підприємствах передбачається:

- скорочення гарячих резервних печей за рахунок вдосконалення технологічних процесів;
- автоматизація процесів горіння в печах і котлах із заміною паливників застарілої конструкції на більш економічні;
- заміна застарілого обладнання на нове енергозберігаюче (хлібопекарські печі, котли).

Розроблені заходи дадуть змогу зберегти близько 1 млн м³ газу.

Чинниками впливу на інвестиційно-інноваційний розвиток хлібопекарської галузі є інвестиційні інститути, доступність фінансових надходжень, технічні та технологічні інновації та ін. Результат позитивного впливу чинників – впровадження нових видів продукції, збільшення її випуску, покращення якості, оновлення асортименту, економія витрат на продукцію, вдосконалення всіх ланок ринку. На обсяги і терміни інвестування значний вплив також мають показники ліквідності та платоспроможності, здатність підприємств своєчасно розрахуватися за боргами. Використання інноваційної продукції сприяє збільшенню виробничої потужності, покращенню її конкурентоспроможності, оптимізації роботи персоналу.

Водночас Україна має потенціал для збільшення інвестиційної привабливості галузі. Це, в першу чергу, доступність сировини, стабільність та нееластичність попиту на продукцію, постійний ринок збуту.

У цілому, інвестування в хлібопекарську галузь є привабливим, але ризикованим, адже супроводжується ризиками, які зумовлені макроекономічними (екзогенними) та внутрішніми (ендогенними) чинниками. До екзогенних чинників можна віднести політичну та економічну ситуацію в країні, збільшення податкового навантаження, рівень інфляції. До ендогенних чинників належать неефективний менеджмент на підприємствах і в галузі, відсутність доступу до дешевої та якісної сировини та ін.

Рейтинги інвестиційного ризику в країнах світу надаються спеціалізованими виданнями, серед яких «Euromoney», «Heritage Foundation», «Wall Street

Journal». Наразі Україна через відсутність сприятливого інвестиційного клімату займає у рейтингах 120–150 місце. Ризики інвестиційної діяльності в хлібопекарській галузі зумовлені наступним:

- 1) хліб є стратегічним продуктом, що в основному підлягає державному регулюванню;
- 2) всі регіональні ринки поділені між вертикально інтегрованими холдингами, існує загроза монополізації ринку;
- 3) виробництво має низьку рентабельність;
- 4) недостатнім є фінансування інвестицій на підприємствах за рахунок вітчизняних та іноземних інвесторів.

ВИСНОВКИ

Інвестиційно-інноваційний розвиток хлібопекарської галузі недостатньо ефективний та потребує суттєвого вдосконалення. До основних напрямів вдосконалення належать введення в дію енергозберігаючого обладнання, будівництво сучасних виробничих комплексів із замкненим циклом виробництва. Актуальним є впровадження інноваційної продукції, у тому числі для регіонів з підвищеним рівнем забруднення, – хлібобулочних виробів з використанням йодованої солі, продукції для людей з особливими потребами, зокрема для діабетиків. Для досягнення дієвих результатів доцільно законодавчо закріпити стимулювання експорту, активізувати цільову програму державного фінансування галузі на інноваційну діяльність, забезпечити високий рівень підготовки інвестиційних проектів. Запропоновані заходи дозволять збільшити інвестиційну привабливість ринку хлібобулочних виробів і потік вітчизняних та зарубіжних інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] Галузева програма підвищення енергоефективності на 2010–2014 роки та Програма зменшення споживання енергоресурсів бюджетними установами та організаціями АПК шляхом їх раціонального використання на період 2010–2014 років, затверджено Наказом Міністерства аграрної політики від 25.06.2010 р. № 357 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uapravo.net>.
- [2] **Гаман, М. В.** Державне регулювання інноваційного розвитку України [Текст] : монографія / М. В. Гаман. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 388 с.
- [3] **Гродський, С.** Інноваційний розвиток світової економіки і Україна: посткризові реалії [Текст] / С. Гродський, В. Кривоус // Вісн. Сум. нац. аграр. ун-ту. Серія «Економіка і менеджмент». – 2012. – Вип. 8 (53). – С. 176–179.
- [4] Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- [5] Про схвалення стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 806-р від 17.10.2013 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
- [6] **Скопенко, Н. С.** Інноваційний розвиток хлібопекарської галузі України: основні напрями, проблеми, ризики [Текст] / Н. С. Скопенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>.

© О. В. Бокій

Надійшла до редакції 28.01.2014

Статтю рекомендує до друку
д-р екон. наук, проф. А.Е. Юзефович